

Гюндуз Мамєлов,
кандидат юридичних наук,
прокурор міста Одеси

УДК 342.565.5 (477)

Специфіка прокурорської діяльності в Австро-Угорській імперії

Ретроспективний аналіз діяльності прокуратури в період панування Австро-Угорської імперії на теренах України надасть можливість визначити позитивне і негативне в практиці прокурорської діяльності, обґрунтувати її проблеми, які відігравали важливе значення на цьому історичному етапі. Дане дослідження сприятиме найбільш конструктивному вивченню функціонування цього органу, а також на основі вказаного дослідження надасть змогу розглянути та проаналізувати досвід позитивного спрямування для покращення функціональної складової органів прокуратури в даний час.

Реформування прокуратури України неможливе без врахування генезису становлення органів прокуратури на західноукраїнських землях. Варто вказати, що питання загального характеру щодо діяльності прокуратури та особливостей її діяльності на землях, які були територією України за часів Австро-Угорської імперії продовжують залишатись малочисленими у вітчизняній правовій науці.

Дослідженню історичного генезису, які доклали найбільших зусиль вивченню даної проблематики варто таких дослідників, як О. Григор'єв,

О. Джужа, О. Кондратюк, В. Кульчицький, М. Никифорак, Н. Панич, А. Пашук, Н. Сиза, Б. Тишак, Н. Худоба та інші. Кожен із перелічених вчених вніс свій вклад у вивчення проблеми, але їхні праці, хоча переважно розкривають загальну характеристику історичних даних з приводу прокурорської діяльності в Австро-Угорській імперії, але не містять класифікаційних періодів цієї діяльності в той період на українських землях, які входили до імперії.

Метою статті є визначення специфіки прокурорської діяльності в Австро-Угорській імперії.

Період I – становлення прокурорської діяльності. Отже, розглядаючи ретроспективу діяльності прокуратури в Австро-Угорській імперії в межах території нашої держави доцільно зазначити, що 13 березня 1849 року австрійський імператор своїм патентом затвердив закон «Проти зловживань преси» та «Положення про процес розслідування зловживань преси [1, с. 2-5]. Вказаними правовими актами були запроваджені посади державних прокурорів на більшості територій імперії. Була організована також і система загальних органів прокуратури.

Варто зауважити, що в 1849 році посади державних прокурорів мали місце тільки при судах, а одночасно з проведенням судових реформ в Австро-Угорщині у 1850 р. була запроваджена прокуратура. Правовим актом спеціального призначення у сфері правового статусу прокуратури був «Тимчасовий органічний закон про прокуратуру» від 10 липня 1850 року [2, с. 44], який детально врегулював порядок утворення Генеральної прокуратури та порядок її функціонування. Посади державного прокурора вводились у крайові та окружні суди, а при Верховному судовому і касаційному трибуналах, а також в межах Вищих крайових судів була запроваджена посада генерального прокурора [3, с. 103]. На посади Генерального прокурора при Верховному і Касаційному трибуналах, а також прокурорів, а саме генеральних при вищих крайових судах, призначав імператор за поданням міністра юстиції. Доцільно вказати, що саме Генеральна прокуратура Австро-Угорщини відіграла важливу роль у діяльності системи органів прокуратури імперії, тому що завдяки діяльності координаційного характеру та підпорядкуванню їй прокуратур коронних країв імперії, саме Генеральна прокуратура створювала співпрацю між вказаними органами в межах імперії та сприяла результативному виконанню покладених на них обов'язків. Ця важлива інстанція була уповноважена здійснювати касаційне оскарження рішень судів усієї імперії та використовувала надані їй процесуальні права учасника судових розглядів при Верховному та касаційному трибуналі, чим створювала високий рівень здійснення судочинства та запобігала вступу у дію незаконних судових рішень [4]. Ліквідація інституту Генеральної прокуратури австрійським імператором у 1852 р. негативно позначилась на всій системі діяльності даного органу в імперії, тому що внесла невизначеність щодо здійснення раніше покладених на Генеральну прокуратуру керівних

функцій іншими органами влади. Внаслідок цього зазнали гальмування процеси пов'язані узагальнення судової практики, реагування вищих судових органів влади на незаконні рішення судів нижчих інстанцій, а також пояснення законодавства яке мало місце в той час [5, с. 57].

Системна діяльність державних, або загальних прокуратур в Галичині вперше набула цілісного характеру лише після прийняття міністерством юстиції Австрії постанови від 29 червня 1855 року «Про встановлення початку діяльності новоорганізованих Вищих крайових судів у м. Львові та м. Кракові, Вищих державних прокуратур при цих судах, а також початку діяльності судів першої інстанції та державних прокуратур при цих судах ...» [2, с. 53; 6, с. 259]. Указані новоутворені органи прокуратури, на підставі прийнятті цієї постанови, почали діяти з 29 вересня 1855 року. Як в своєму дослідженні зазначає М. Г. Твердохліб, при одноособових судах на рівні повітів проводили свою діяльність заступники державних прокурорів чи прокурорські службовці, яких призначили залежно від певних випадків, тобто при вказаних судах прокуратура функціонувала як одноособовий державний орган [7, с. 185].

У вказаний період можна відзначити як позитивні, так і негативні моменти. Позитивним моментом є зародження перших основ системи прокурорської діяльності, що відбувся на території українських земель. Був розроблений акт спеціального призначення у сфері правового статусу прокуратури, який запроваджував функціонування Генеральної прокуратури та всієї системи органів. Негативним моментом цього періоду є ліквідація інституту Генеральної прокуратури, що досить негативно позначилась на всій системі діяльності даного органу в імперії. В цілому даний період заклав досить потужну основу для становлення та подальшого розвитку даного органу опираючись на європейську правову систему.

Період II – створення спеціалізованих прокуратур. Доволі швидко та злагоджено відбувався розвиток спеціалізованих фінансових прокуратур в Галичині шляхом утворення у 1851 р. Галицької фінансової прокуратури, а також підпорядкованих їй експозитур (відділів), саме цей аспект відіграв важливу роль при створенні цієї прокуратури у Львові з підпорядкованими їй експозитурами. Прокуратури фінансового характеру здійснювали свою діяльність відокремлено від державних прокуратур та безпосередньо підпорядковувались міністру фінансів Австро-Угорської імперії [2, с. 41-42, 55, 146]. Галицька фінансова прокуратура представляла інтереси держави при вирішенні правових спорів, укладенні та перевірки договорів і грамот, складанні правових висновків.

Фінансові прокуратури здійснювали свою діяльність на той час в Австро-Угорській імперії на території сучасної України, зокрема, була експозитура Галицької фінансової прокуратури у м. Кракові, яка до 1867 року діяла як самостійна Краківська фінансова прокуратура. Також у підпорядкуванні Галицької фінансової прокуратури перебували ще ряд експозитур на території західноукраїнських земель. За рахунок достатнього сировинного та людського забезпечення, для наповнення державної казни та низкою інших чинників Галицькій фінансовій прокуратурі в м. Львові було надано особливого правового статусу та чисельний штат цієї прокуратури у порівнянні з іншими фінансовими прокуратурами Австрії був у рази більшим.

Запровадження системи цих спеціалізованих підрозділів, мало за мету забезпечити формування органу здатного здійснювати продуктивний захист інтересів імперії на її території [7, с. 185]. Тож, загальні прокуратури підпорядковувались міністру юстиції, а до виконавчих органів не належали, і протягом всього періоду діяльності загальні прокуратури відносились до органів судової влади. В цьому контексті, слід сказати, що

фінансові прокуратури на території українських земель, які були в складі імперії підпорядковувались по вертикалі міністру фінансів імперії, звітували перед ним, будучи органом виконавчої влади. Наприклад, Галицька фінансова прокуратура представляла інтереси держави при вирішенні спорів правового характеру, здійснювала перевірку грамот та контрактів і надавала правові висновки.

Отже, аналіз другого періоду становлення та розвитку прокуратури спеціального характеру характеризується фактично тими ж особливостями, що й попередній період, коли дана діяльність почала зароджуватись на українських землях. Відмінністю даного етапу від попереднього є те, що спеціальні, або фінансові прокуратури були створенні із під підпорядкованими відділами, їх називали експозитурами. Ці прокуратури розглядались як орган виконавчої влади і підпорядковувались Міністру фінансів імперії.

Період III – прокуратура в межах кримінального процесу. В рамках положень Тимчасового кримінально-процесуального кодексу Австрії від 17 січня 1850 року було закріплено правовий статус прокурора, який є учасником кримінального процесу та в межах цього нормативно-правового акту, передбачалось ряд його повноважень [7, с. 185]. Органи прокуратури в Галичині, попри декларовану законодавством незалежність суду від прокуратури, активно впливали на суди в Галичині при здійсненні ними своїх повноважень. Важливим напрямом діяльності державних прокуратур в рамках вказаного періоду було здійснення нагляду за додержанням законодавства при виконанні рішень судів у кримінальних справах. А саме, згідно кримінально-процесуального кодексу Австрії 1850 р., виконання рішень судів в межах повітів та колегіальних і крайових судів здійснювалась під наглядом державного прокурора [8, с. 383]. Слід вказати, що кожного місяця судді повинні були надсилати державному прокурору дані про кіль-

кість виконаних судових рішень у кримінальних справах під їх наглядом, як виняток виокремлювалось тільки те, що при обранні щодо засудженого міри покарання у вигляді смертної кари, нагляд за виконанням такого рішення здійснювався спільно державним прокурором і суддею [2, с. 70-71].

Згідно кримінально-процесуального кодексу Австрії 1853 року, виконання рішень відбувалось без участі державного прокурора. Натомість кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. до повноважень органів прокуратури було віднесено нагляд за додержанням законодавства при виконанні рішень судів у кримінальних справах, але в положеннях цього кодексу не закріплювалось, що виконання судового рішення повинно здійснюватись лише під наглядом судді, який виніс відповідне рішення. Присутність прокурора допускалась у тих судових засіданнях, під час яких вирішувалось питання про відстрочення виконання рішення у кримінальній справі [9, с. 96].

Як вважає Н. Ю. Панич та наводить свою наукову позицію з приводу набуття ознак цілісності та процесу завершення в питанні розуміння компетенції системи прокуратур загального спрямування почався в 1873 році з прийняттям Кримінально-процесуального кодексу від 23 травня 1873 року, де в положеннях цього акту законодавства імперії було наділено державних прокурорів розширеними повноваженнями саме в кримінальному процесі, а також розкривав мету діяльності прокуратури в цьому процесі. А саме закріплювалось, що це діяльність яка спрямовувалась на захист інтересів державності, та передбачала напрямки її діяльності [7, с. 7, 10]. Ця реформа внесла певні корективи в інститут прокуратури, а саме прокурор при Верховному судовому і Касаційному трибуналах й надалі в рамках нормативно-правового документу називався Генеральним прокурором, прокурорів при Вищих крайових судах почали називати старшими прокурора, а при окружних судах –

державними прокурорами [3, с. 104]. Важливо зазначити, що, в цілому, до осіб, які прагнули зайняти посаду в державних прокуратурах, імператорське законодавство ставило високі вимоги та передбачало досить складку процедуру призначення на посаду. Зокрема, передбачалося, що зайняття відповідної посади відбувалося на конкурсній основі. Указ про оголошення конкурсу підлягав опублікуванню в засобах масової інформації. За загальним правилом, кандидатом на посаду державного прокурора могла бути особа, яка досягнула тридцяти років, успішно пройшла іспити щодо відповідних теоретичних і практичних знань, пройшла практику в межах даного органу не менше трьох років та володіла мовами більшості населення краю [2, с. 67-71]. Доцільно вказати, що перевага після проведення конкурсу на посаду надавалась кандидату, який має науковий ступінь доктора права або під час практики отримав навички, які необхідні у даній сфері. Дана процедура відбору уможлилювала прийняття на посаду кваліфікованих кандидатів державних прокуратур саме за високим рівнем теоретичної й практичної підготовки.

Таким чином, наприкінці ХІХ початку ХХ століть прокурорська діяльність було доволі поширеною на українських землях у складі Австро-Угорської імперії. Отже, після комплексного аналізу зазначеного періоду, слід зазначити, що на українських землях, які були у складі Австро-Угорщини, діяльність прокуратури в рамках кримінально процесу здійснювала свою діяльність згідно кримінально-процесуального кодексу Австрії ще від 1850 року, потім при змінах в даних нормативно-правових актах повноваження прокуратури в межах цього процесу то розширювались, то скорочувались в залежності від року та важливості цієї діяльності для органів державної влади. На цьому етапі, як неоцінений напрям діяльності державних прокуратур, був нагляд за додержанням законодавства при виконанні рішень судів у

кримінальних справах. В законодавстві зазначалось, що діяльність прокуратури, повинна спрямовуватись на захист інтересів державності.

Період IV – розширення прокурорських повноважень. Варто зважати на те, що у 1898 році повноваження спеціалізованих, а саме фінансових прокуратур в межах імперії були розширенні, що надало в межах компетенції органам прокуратури звертатись до суду із заявами про перегляд судових рішень у зв'язку з обставинами, які носять нововиявлений характер, а також із клопотаннями про порушення провадження у справах реституцій [10, с. 32]. Зазначимо, що організації діяльності прокуратури на теренах українських земель, які були у складі Австро-Угорщини, на основі вищевикладеного була створена за зразком європейського характеру, що відображається через продуктивний досвід, який мав важливе значення для створення цього інституту.

Необхідність наведення обґрунтування діяльності прокуратури можна прослідкувати в межах представництва інтересів громадян у суді, яка проводилась прокурорами державного спрямування в судах першої інстанції з розгляду справ цивільного характеру, а саме розлучення чи визнання шлюбу недійсним, оголошення особи померлою, встановлення опіки або її скасування.

Вищі державні прокуратури мали більше повноважень, були наділені повноваженнями спеціального спрямування, зокрема правом на касаційне оскарження рішень про вилучення записів із земельних кадастрів [10, с. 31]. Незважаючи на розпад Австро-Угорщини та утворення на українських землях Західноукраїнської Народної Республіки свою функції органи прокуратури продовжили виконувати, тому в цілому система державних прокуратур була збережена і діяла до 1918 року [11, с. 198; 12, с. 159]

Зазначимо, що четвертий етап розширення прокурорських повноважень в межах належності українських земель до складу Австро-

Угорської імперії можна розглядати через призму збільшення повноважень фінансових прокуратур. До загальних органів прокуратури була віднесена функція представництва інтересів в судах, в свою чергу, Вищим державним прокуратурам надавались значно розширені повноваження, ніж прокуратурам державним, тому що саме вищі мали право оскарження в касаційному порядку рішень про вилучення записів із земельних кадастрів. Важливим історичним поворотом стало поступове розширення повноважень даного органу, що продовжило існування згаданої системи і після розпаду імперії.

Ретроспективний аналіз прокурорської діяльності в Австро-Угорській імперії проявив ряд специфічних особливостей, які були важливими в рамках вказаного історичного періоду на теренах України, тому на основі вищевикладеного, в рамках проведеного дослідження доцільно виділити такі специфічні особливості прокурорської діяльності, які мали місце в той історичний проміжок часу:

- прокурорська діяльність була добре організованою і здійснювалася на кваліфікованому рівні;
- створилась досить широка система державних прокуратур;
- було утворено Генеральну прокуратуру та затверджений порядок її функціонування;
- запроваджувались спеціалізовані, а саме фінансові прокуратури;
- фінансові прокуратури підпорядковувались міністру фінансів;
- прокуратура розглядалась в межах судової системи на початку свого створення і діяла тільки при судах;
- був передбачений значний обсяг повноважень органів прокуратури;
- передбачались в межах історичних періодів високі вимоги щодо особистих та професійних якостей прокурорських службовців, що загалом сприяли результативній діяльності органів прокуратури.

Список використаних джерел

1. *Худоба Н.* Загальна характеристика австрійського кримінально-процесуального кодексу 1873 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/16_NPRT_2009/Pravo/47413.doc.htm
2. *Панич Н. Ю.* Становлення та розвиток інституту прокуратури в Галичині у складі Австрії і Австро-Угорщини (1849-1918 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Панич Назар Юрійович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2008. – 240 с.
3. *Кондратюк О.* Судова система та судочинство в Галичині у складі Австро-Угорщини (1867-1918 рр.): дис ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Кондратюк Олександр Володимирович. – Л., 2006. – 203 с.
4. *Україна* у Львівській області, ф № 156, оп. № 1, зв'язка № 45, справа № 1146. – А. 5.
5. *Панич Н. Ю.* До питання про Генеральну прокуратуру Австро-Угорщини (1867-1918 рр.) / Н. Ю. Панич // Університетські наукові записки. – 2008. – № 4. – С. 54-57.
6. *Никифорак М. В.* Державний лад і право на Буковині в 1774-1918 рр. : Дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Никифорак Михайло Васильович ; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2004. – 420 с.
7. *Твердохліб М. Г.* Участь прокурора в кримінальному провадженні в суді на Буковині та Галичині (1849-1918 рр.). Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. Вип. 2. Т. 2. – 2015. – С. 184-185.
8. *Womit eine neue provisorische Strafprozessordnung mit der Bestimmung kundgemacht wird, dass der Tag, an welchem sie in Wirksamkeit zu treten hat, erst nachtraglich bekannt gegeben wird : Kaiserliches Patent vom 17 Januar 1850 № 25 / Allgemeines Reichs-Gesetz – und Regierungsblstt fur das Kaiserthum Oesterreinh. – 1850. – XVII. Stuck. – S. 287-395*
9. *Mitterbacher J.* Erlauterungen zur Strafprozessordnung vom 23. Mai 1873, samt dem Gesetze vom 23. Mai 1873 betreffend die Bildung der Geschworenenlisten / J. Mitterbacher, V. Neumayer – Graz: Verlag von Leuschner & Lubensky, k. k. Universitätsbuchhandlung, 1874. – 1014 s.
10. *Наулік Н.* Основні аспекти становлення та розвитку діяльності прокуратури щодо представництва інтересів громадянина або держави в суді / Н. Наулік // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 5. – С. 30-34
11. *Тищик Б.* Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Історія держави і права / Б. Тищик. – Л. : Тріада плюс, 2004. – 392 с
12. *Єфремова Н. В.* Суд і судочинство в Українській Народній Республіці, Українській Державі, Західноукраїнській Народній Республіці (1917 – 1920 рр.) : монографія / Н. В. Єфремова, Б. Й. Тищик, В. Т. Марчук. – О.; Л. : Фенікс, 2007. – 280 с.

Мамедов Г. А. Специфіка прокурорської діяльності в Австро-Угорській імперії

У даній статті виділено етапи становлення та розвитку прокурорської діяльності в Австро-Угорській імперії. Охарактеризовано кожен із вказаних етапів. Виділено специфіку прокурорської діяльності в Австро-Угорській імперії.

Ключові слова: прокуратура, прокурорська діяльність, історія прокуратури, Австро-Угорська імперія, генезис.

Мамедов Г. А. Специфика прокурорской деятельности в Австро-Венгерской империи

В данной статье выделено этапы становления и развития прокурорской деятельности в Австро-Венгерской империи. Охарактеризовано каждый из указанных этапов. Выделено специфику прокурорской деятельности в Австро-Венгерской империи.

Ключевые слова: прокуратура, прокурорская деятельность, история прокуратуры, Австро-Венгерская империя, генезис.

Mamyedov G. The specifics of the prosecution of the Austro-Hungarian Empire

In the article examined stages of formation and development of prosecution activity of the Austro-Hungarian Empire. Characterized each of these stages. Highlighted specifics of the prosecution activity of the Austro-Hungarian Empire.

Key words: prosecution, prosecution activities, prosecution history, the Austro-Hungarian Empire, genesis.